

En straffånges vardag

1820, året efter att fästningsbygget startat, började tvångsrekryteringen av arbetskraft. Främst kom manskap från korrektionsinrättningen i Vadstena, där *sysslösa och vanartiga personer* tagits in och som så småningom skulle slussas tillbaka i samhället efter sin korrektion i samhällstjänst.

Dessa anlände sommaren 1821 i en styrka av 140 man och inkvarterades i jordkulor. De fick förbereda fästningsbygget med schaktning, stenhuggning med mera.

Senare övertogs uppgifterna av det nyinrättade Pionjärkompaniet vilket bestod av lösdrivare, som genom ny lagstiftning inte längre kunde dömas till krigstjänst, samt avskedade soldater och Vadstenafångar. I mitten av 1830-talet bestod en fjärdedel av pionjärkåren av sådana som avskedats för tjänstefel, men även sådana som dömts för fylleri, rymning, vanartigt beteende och snatteri.

Morgonsup

Efter att nattetid ha delat 47 kvadratmeter med 25 andra väcktes fångarna halv fem för att börja arbetet, under vinterhalvåret fick man sov-morgon ända till fem.

Arbetsdagen inleddes med en jungfru – en sup brännvin på drygt 8 centiliter – därefter inspektion och inräkning. En timmes rast på förmiddagen och två timmars vila på eftermiddagen tilläts innan arbetsdagen slutade klockan åtta på kvällen.

Oftast bestod maten av soppa på ärtor och fläsk eller soppa med mjöl och kött samt gryngröt och smör. Det var en förhållandevis kaloririk mat, men i övrigt tämligen näringsfattig.

Nattblinda

Maten var så näringsfattig att avsaknaden av A-vitamin länge ledde till nattblindhet.

Läkarna vid den tiden konstate-

Hur gestaltade sig vardagen för den stackare som kommenderats till arbete på Karlsborgs fästning under 1820- och 1830-talen?

rar att åkomman uteslutande drabbade pionjärkåren. Då denna kår bestod av *moraliskt mer eller mindre förderfada personer* utgick man från början från att de simulerade sin åkomma. Men handikappet var så svårt att de drabbade, efter arbetsdagens slut, inte kunde ta sig hem till förläggningarna utan hjälp.

Lönsamma rymningar

Arbetet pågick alla dagar utom söndag och helgdagar som istället innehöll långa gudstjänster, exercis, perse-delvård och städning.

En liten, men dock ersättning,

erhöll fångarna. Men pengarna hölls inne tills det blev dags för frigivning. Det blev en form av ekonomisk grund som den, till den rätta vägen återförde, skulle ha som startkapital i sitt nya liv. Dessutom skulle fången inte ha kontanter att betala rymning med. Rymmaren var istället lönsamma för den som angav eller fångade en förlupen fånge. Speciellt traktens bönder kunde dryga ut sin kassa, vilket gjorde att inte särskilt många lyckade rymningar skedde från Karlsborg. När väl fästningens 12-pundiga salutkanoner tillkännagav en rymning var det inte lätt för den i fånguniform klädda fången att komma undan.

Längst kom pionjären *Peter Berg* som tog sig ända till Karlskrona. Utan pass och bevis på fast bostad avslöjades han och tvangs tillbaka till Karlsborg. Straffet för rymningsförsök var vanligen 30 rapp prygel.

Dödsstraff förekom också och fem fångar avrättades på Karlsborg. Tre halshöggs för mord och dråp och två arkebuserades för lydnadsbrott. ■

Fästningsfånge. Bilden är tagen på Karlsborgs fästningsmuseum.

Källa: *Skurkar och vanligt folk – brott och straff i släktforskningen*, uppsats i Sveriges släktforskarförbunds årsbok 1993 av 1:e arkivarie Leif Ericson, Krigsarkivet. Delar av uppsatsen är återgiven/sammanfattad med Leif Ericsons benägna medgivande.